

Opinie

Je kunt niet slim zijn tegen je zin!

Volgens de Pisa-scores gaat het goed met ons onderwijs. Toch zijn er zorgen, zoals over de toenemende sociale ongelijkheid en de ongelijkheid van kansen. Aan de onderkant vallen er te veel leerlingen uit de educatieve boot. Een grote diversiteit is nodig.

Joseph Kessels is hoogleraar-emeritus Human Resource Development aan de Universiteit Twente en Educational Leadership aan de Open Universiteit. Van 1995-2000 bezette hij een vergelijkbare leerstoel aan de Universiteit Leiden. In 1977 richtte hij samen met Cora Smit het advies- en onderzoeksbureau Kessels & Smit *The Learning Company* op. In zijn onderzoek is hij vooral nieuwsgierig naar de factoren die van invloed zijn op de bekwaamheidsontwikkeling van mensen.

Er zijn veel redenen om de loftrumpet te blazen over de verworvenheden van het Nederlandse schoolstelsel. Alma Harris spreekt over 'the best kept secret' als zij het over de bijzondere kwaliteiten van onze scholen heeft. Ook andere internationaal erkende onderwijsmensen zoals Pasi Sahlberg en Yong Zhao onderschrijven die opvatting. In de internationale vergelijkingen doen de Nederlandse jongeren het nog steeds goed. Andere landen gaan echter ook steeds beter presteren, waardoor de competitie aan de top toeneemt. We willen graag een internationale hoogvlakte zijn van onderwijsprestaties, liefst met pieken.

Druk om te presteren

Het handhaven van die toppositie gaat wel een tol eisen. Leraren voelen de druk toenemen om te presteren en

ervaren de administratieve regels die daarbij horen niet altijd als zinvol. De kwaliteiten van een klas kunnen elk jaar sterk verschillen, maar het bestuur spreekt de leraar wel aan als de cijfers tegenvallen. Bij elke misstap neemt het toezicht toe, scherpen we de regels aan en beperken we de speelruimte van de individuele leraar. Eigen ervaring en vakmanschap moeten steeds vaker een stap opzij doen voor wetenschappelijk bewezen verklaarde aanpakken, ook al zijn die in de praktijk niet altijd uitvoerbaar. Op de hoogvlakte is geen ruimte voor mythes. Het verzet daar tegen getuigt van domheid.

Professionele ruimte

Het is wonderlijk dat we met de mond een grote mate van professionele autonomie bepleiten en tegelijkertijd de ruimte van leraren om zelf invloed uit te oefenen op

de inhoud en inrichting van hun werk beperken. Het kan niet anders of dit moet op den duur ten koste gaan van een bevlogen en geëngageerde inzet voor de school. Het werkt immers vervreemdend als je lang doorgaat met gehoorzamen aan regels die je niet zinvol vindt of die je zelfs tegenstaan. En dan haak je op een gegeven moment af, of je lichaam doet dat voor je. En dan zit je ineens thuis op de bank met een burn-out. Het enige wat nog overblijft om protest aan te tekenen is het ongenoegen uiten over de materiële beloning. Een alternatief is kiezen voor het mentaal met vroeg-pensionering gaan, terwijl je wel nog elke dag naar school komt. Voor de jonge nieuwkomers in het vak, die net enthousiast beginnen met pedagogische idealen en verse inhoudelijke expertise, is dat helemaal niet inspirerend om te zien. In welke wereld zijn we nu terecht gekomen en wil ik daar wel bij blijven horen?

Gelukkige kinderen

De Nederlandse kinderen zijn de gelukkigste van de wereld. Ook die topositie heeft vele vaders. Het gaat dan niet alleen om materiële zaken, hagelslag en pinda-kaas bij het dagelijkse ontbijt of pappadag, maar vooral om de deelname aan het onderwijs en de hoge onderwijsresultaten op basis van de Pisa-scores. Nederland is veilig voor kinderen waar zij gezonde leefgewoontes ontwikkelen. Nederlandse kinderen genieten een grote mate van autonomie en vrijheid, zij fietsen zelf naar school en ervaren in de vroege schooljaren weinig druk van huiswerk en examens. Slecht onderwijs kan immers geen goudvinken voortbrengen.

Elk schoolplan heeft uitgangspunten die het beste uit het kind willen halen, de persoonlijke mogelijkheden optimaal ontwikkelen, recht doen aan het aanwezige talent en ondersteunend zijn aan ieders ambities. Toch is er, ondanks die comfortabele topositie, geen reden om zelfgenoegzaam achterover te leunen. We hebben immers ernstige zorgen over de toenemende sociale ongelijkheid in het van oudsher zo egalitaire Nederlandse onderwijs. Verder we zijn in het geheel niet gerust over de afnemende motivatie van leerlingen, met name in het voortgezet onderwijs.

Talent ontplooiën en uniforme eindtermen

Op de een of andere manier heeft elke school in de missie en het schoolplan beschreven dat het belangrijk is om jongeren voor te bereiden op een zelfstandige plaats in een complexe samenleving, om daar als toekomstige burger een betekenisvolle bijdrage aan te kunnen leveren. Daartoe is het belangrijk om elk aanwezig talent bij kinderen optimaal tot ontplooiing te laten komen. Vervolgens is het wonderlijk dat we op papier het pedagogische hart op zo'n goede plek hebben zitten en tegelijkertijd een vast curriculum voorschrijven, met uniforme eindtermen en gestandaardiseerde, objectieve toetsen. Hoe kun je met droge ogen verscheidenheid zo over één kam scheren. Om het hoge niveau op papier te hand-

haven kun je de zwakken nog altijd laten afstromen naar een lager niveau. Dat is onze gelegitimeerde vorm van ongelijkheid. Niet iedereen is immers hetzelfde. Ongeacht het Bildungsideaal en een rijk leerproces kan een leerling bij ons toch op een half punt zakken. Daar helpen dan geen 10-minuten gesprekken meer aan. We meten ieder langs dezelfde lat. Dat is eerlijk en rechtvaardig.

Gelijkheid en motivatie

Dit jaar stond de Nationale Onderwijsweek in het teken van de toenemende ongelijkheid van kansen. De wens om de invloed van maatschappelijke verschillen op de leerprestaties buiten de school te houden, kost ons steeds meer moeite. De prestatiedruk en de verantwoordingsystematiek belemmeren onbewust een onbevangen blik op het aanwezige talent. Net als bij voetbalscouts die een voorkeur hebben voor jongetjes die aan het begin van het kalenderjaar geboren zijn. We zien hoe de uniforme leerstof en de externe druk om te presteren vooral in het voortgezet onderwijs de motivatie van jongeren om studieus aan hun schoolvakkennis te werken, doen afnemen. Jongeren komen best wel graag naar school, maar niet voor de uitdagende leerstoffigheid die zo ver af staat van hun echte leven. School is vooral een fijne plek om gelijkgestemde leeftijdgenoten tegen te komen. Het lesrooster is vooral een hoge prijs voor hen die moeite hebben met discipline, concentratie en een duidelijk perspectief op de toekomst.

Gehoorzaamheid en nieuwsgierigheid

Er is iets vreemds aan de hand. Het lijkt alsof het lange proces van emancipatie, individualisering en zelfontplooiing voor een groot deel aan de ramen van het schoollokaal voorbij is getrokken. Meisjes doen het goed, en stromen stevig door in het hoger onderwijs en de academisch geschoolde beroepen. Maar ondanks de liberale Nederlandse basishouding ligt in het onderwijs nog steeds een belangrijk accent op het disciplineren tot gehoorzaamheid en het conformeren aan systemen waarbij de formele leerstof belangrijker is dan de individuele leerwensen van jongeren. Vaak kennen we die niet eens en als het al het geval is passen die meestal niet in het formele curriculum. Ik vind het verontrustend als studenten bij het afronden van hun masterstudie op de vraag welk vraagstuk ze voor hun afstuderen willen gaan onderzoeken, het antwoord schuldig blijven: "Kwee-nie. Heeft u een onderwerp voor me?" Als de slimste jongens en meiden aan het eind van hun leerloopbaan niet meer weten waar ze nieuwsgierig naar zijn, dan heeft het onderwijs gefaald, ondanks de hoge Pisa scores voor taal en rekenen. Hoe ziet je plaats als zelfstandige burger er dan uit in een complexe samenleving? En welke bijdrage denk je daaraan te kunnen leveren?

Over het 'wat' en het 'hoe'

Het is immers de wetgever die bepaalt wat jongeren

moeten leren en de school mag zelf vormgeven hoe ze dat voor elkaar probeert te krijgen. De heldere omschrijving van het 'wat' moet de kwaliteit en het niveau waarborgen, en het civiele effect van de diploma's veiligstellen. De lat moet hoog liggen, wat uitdagende verwachtingen schept en aanzet tot beter presteren. Uiteindelijk hebben deze formele doelen, geoperationaliseerd in examenopgaven, een allesbepalende invloed op de inrichting van het onderwijs. De scheiding tussen het 'wat' en het 'hoe' is een wassen neus.

Het voorschrijven van de leerstof lijkt de enige manier om de kwaliteit van leren en ontwikkelen te bevorderen. Daardoor blijft er weinig ruimte over voor vragen als: wie ben ik, wat kan ik, wat wil ik, en in wat voor samenleving wil ik leven? Hoe wil ik met anderen omgaan? Welke rol kan ik spelen met mijn mogelijkheden en ambities in de onoverzichtelijke gemeenschap waar ik deel van uitmaakt? Het zijn juist deze vragen die betekenis geven aan leren, ontwikkeling en groei. Niet alleen voor leraren, maar juist ook voor leerlingen. Vanuit die betekenis kan de motivatie ontstaan om aan de slag te gaan, te verkennen, te ontdekken, bekwaam te worden en samen te werken met gelijkgestemden. Daarvoor zijn geen verplichte leerstof en bijbehorende exameneisen nodig. Integendeel.

Het geloof in eigen kunnen

De voortdurende druk om te moeten presteren op toetsen die je niet zelf hebt gekozen en waar je ook niks over te vertellen hebt, heeft een grote invloed op de rest van je leven. Vaak met negatieve gevolgen: het verlaagt de motivatie voor zelfsturing en het kritisch nadenken. Het tast je geloof in eigen kunnen aan, wat

wel de basis is voor succes en geluk. De zin in leren en in school gaat verloren. Daarom hangen scholieren na het eindexamen hun tassen omgekeerd aan de vlaggenstok. Wij interpreteren dat positief. De buurt vindt het een vrolijke folklore van feestvieren vanwege het behalen van het diploma na stevig bikkelen. Maar ik ken jongeren die terstond zelfs hun schoolaantekeningen verbranden. Je kunt het beeld van lege boekentas aan de vlaggenstok ook interpreteren als een krachtig protest: dit nooitmeer!

En dan blijven wij maar inzetten op een leven lang leren: levenslang zult u bedoelen. Het voortdurend toetsen en examineren van leerstof die niet over de leerling gaat, verhoogt de gevoelens van boosheid, angst en bij de pechvogels, van pessimisme. Het zelfrespect van de achterblijvers neemt af. Leraren gaan zich noodgedwongen meer richten op de cognitieve resultaten en minder op het leerproces. En juist het beter proberen te begrijpen van dat leerproces zou van het onderwijs een duurzame investering kunnen maken.

Vertrouwen en disciplineren

Vanuit dit perspectief zijn onderwijs en school pijnlijke aangelegenheden. We willen nieuwsgierigheid, vertrouwen, geloof in eigen kunnen, zelfstandigheid, kritisch bewustzijn, zelfsturing, autonomie, zin in leren en onderzoeken, samen optrekken en mooie, betekenisvolle dingen maken. En we doen dat door middel van prestatieafspraken, centrale sturing, disciplineren, gehoorzaamheid, administratieve systemen, examinering, kwaliteitscontrole, accreditatie, toezicht en inspectie.

En dan is het begrijpelijk dat leraren de fut verliezen en hen niets anders overblijft dan materiele compensatie eisen. Scholieren ontwikkelen een verbazingwekkende bekwaamheid in het uitrekenen hoeveel tienden van punten ze voor welke vakken moeten halen, om met zo min mogelijk schade aan de ongevraagde verplichtingen te kunnen voldoen.

Het is dan niet verwonderlijk dat de ongelijkheid toeneemt als iemand met minder bagage, taal en steun aan dit verplichte nummer moet gaan beginnen.

Levenslang

De lat hoog leggen voor dergelijke onderwijsprestaties en het opschroeven van de competitie op de hoogvlakte, levert slechts een beperkt aantal gouden medailles op. Een ambitieuze topsporter die slechts met zilver of brons naar huis gaat, heeft een slechte dag. En elke blinkende medaille is mogelijk gemaakt door tienduizend verliezers. Dat is niet het businessmodel dat we voor het onderwijs zouden moeten willen nastreven. Aan de onderkant vallen er te veel leerlingen uit de educatieve boot. Maar deze jongeren vallen niet uit Nederland. Daar blijven ze bij ons. We spannen ons vervolgens wel in om ze toch aan een baan te helpen, betekenisvol of niet. Van hun bijdrage als burger aan een complexe samenleving hebben we niet veel verwachtingen. We sporen ze vervolgens aan tot een leven lang leren, en als het moet met EVC-procedures waarin we opnieuw cijfers geven voor hun authentieke praktijk-leerervaringen. Maar gezien hun weinig verheffende schoolcarrière en dienstengevolge negatieve leeridentiteit, kan dat alleen maar een vorm van levenslang zijn. En zo maken we van de gelukkigste kinderen ter wereld uiteindelijk gefrustreerde volwassenen die het vertrouwen in hen die het beter denken te weten, volkomen kwijt zijn.

Alternatief

Er is ook een alternatief voor verplichte leerstof en examens om de kwaliteit van het onderwijs te versterken en recht te doen aan de mooie doelstellingen in de vele schoolplannen. Verleng de speel-werkperiode van groep 1 en 2, de vroegere kleuterschool, en breid de leerruimte langzaam uit naar veilige plekken buiten het klaslokaal. Organiseer spannende activiteiten en ontmoetingen zodat kinderen veel nieuwe en rijke ervaringen kunnen opdoen. Ervaringen die de straat en thuis hen niet gemakkelijk kunnen bieden. Terug op school praat je daar met elkaar over en ieder ontdekt waar zijn en haar belangstelling en affiniteiten liggen. Overweeg serieus om opnieuw parttime kinderarbeid in te voeren. Het is jammer om als nieuwsgierige lerende niet in de kennisintensieve werkomgevingen van grote mensen te mogen komen, daar mee te werken en erbij te horen. Verschillende spijbelaars vertellen mij dat ze op school niet nodig zijn! Er zijn nu al genoeg jongeren die buiten de lesuren hun eigen werk organiseren en gefrustreerd zijn dat hun leerervaringen niet meetellen voor school.

Hoe zit het dan met taal en rekenen en die andere schoolvakken? Leerlingen zien hoe inspirerende rolmodellen samenwerken, taal, rekenen, computers en ander gereedschap gebruiken om interessante, mooie en spannende dingen te doen. Dat willen zijzelf ook graag kunnen. Jongeren gaan deze zogenaamde basisbekwaamheden dan zien als relevante en betekenisvolle voertuigen waarmee ze datgene waar ze echt warm voor lopen ook voor elkaar kunnen krijgen. Het kost ze weinig moeite omdat die kennis in het teken staat voor iets wat voor hen betekenisvol is. Aan motivatie, energie, concentratie en discipline is dan bij jonge mensen geen gebrek.

Het is wonderlijk dat we het pedagogische hart op zo'n goede plek hebben zitten en tegelijkertijd een vast curriculum voorschrijven, met uniforme eindtermen en gestandaardiseerde toetsen

De proeve van bekwaamheid

De leraar speelt een belangrijke rol bij het zoeken naar antwoorden op vragen als: Waar ben ik goed in? Wat moet ik doen om hierin beter te worden? Welke hulp heb ik daarbij nodig? Hoe kan ik aan een ander, die ik belangrijk vind, het bewijs leveren dat ik goed ben?

En gaandeweg komen ook de vragen zoals: wat kan ik doen om mijn eigen leven vorm te geven, met anderen prettig op trekken en toegang krijgen tot het werk wat ik graag zou willen doen. In feite leren jongeren om hun eigen relevante proeven van bekwaamheid te ontwerpen en af te leggen.

Duurzame investering

Het zelf invloed kunnen uitoefenen op je leersituaties heeft een grote invloed op de rest van je leven. De autonomie die leerlingen ervaren door zelfstandig naar school te fietsen, en hen zo gelukkig maakt, hoeft niet op te houden bij de het schoolplein. Het versterkt de motivatie voor zelfsturing en het kritisch nadenken. Het bevordert het geloof in eigen kunnen, wat de basis is voor succes, welzijn en voorspoed. De zin in leren en school neemt toe. Een leven lang leren is dan de zuurstof voor een betekenisvol leven en absoluut geen levenslang. Een schoolloopbaan met avonturen en ervaringen in de echte wereld, ook de vervelende, verhoogt de gevoelens van waardevol te zijn, neemt angst weg en maakt optimistisch omdat je invloed kunt uitoefenen op de situatie waarin je verkeert.

Het zelfrespect neemt toe omdat je kunt werken aan de thema's die voor jou relevant zijn. Alleen dan kun je er ook echt goed in worden en je er verantwoordelijk voor voelen. Leraren kunnen zich meer richten op het leerproces en jongeren helpen hierin hun weg te vinden. Het over en weer beter proberen te begrijpen van dat leerproces maakt van het onderwijs een echt duurzame investering.

Hoeveel diversiteit valt te verdagen?

De gelijkheid van kansen zal dan ook groter worden voor jongeren die van huis uit met minder bagage, taal en steun op stap gaan. De kwaliteit zal toenemen, maar de diversiteit ook. Om dat te kunnen verdragen is er wel veel moed nodig.

Dit zijn geen romantische verzinsels van een geflippte leraar. Ze liggen nu al voor het oprapen in de vele

vernieuwingscholen. Het werkt echt. Het is wel jammer dat het elan om het anders te doen keer op keer weer een opdonder krijgt als een lederwijs of Steve Job school in een kwaad daglicht komt te staan. Het kan geen reden zijn om kinderen op grond van cognitieve prestaties voortdurend te selecteren, uit te sluiten en ongelukkig te maken. Je kunt immers niet slim zijn tegen je zin!

Noten

- 1 Bron: The Dutch Way. (2017) Leren, lesgeven en leiderschap in het Nederlandse onderwijs. Helmond: Uitgeverij Onderwijs maakje samen.
- 2 Peter Adamson - UNICEF Office of Research (2013). 'Child Well-being in Rich Countries: A comparative overview', Innocenti Report Card 11, Florence: UNICEF Office of Research.
Zie ook: Rina Mae Acosta en Michele Hutchison (2017). The Happiest Kids In The World. Bringing up children the Dutch way.
Zie ook het nieuwsverslag van Today Sunday Spotlight 9 april 2017: www.youtube.com/watch?v=HUzxf2UDfE
- 3 Afnemende motivatie en groeiende sociale ongelijkheid in het Nederlandse onderwijs: Inspectie van het Onderwijs (2017). De staat van het Onderwijs 2015/2016. Utrecht.
OECD (2016), Netherlands 2016: Foundations for the Future, Reviews of National Policies for Education, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264257658-en>
- 4 De invloed van examendruk op de motivatie voor leren en de ontwikkeling van een positieve leeridentiteit: Amrein, A.L. and Berliner, D.C. (2002) 'High-stakes testing, uncertainty, and student learning', Education Policy Analysis Archives 10(18).
Harlen, W., & Deakin Crick, R. (2002). A systematic review of the impact of summative assessment and tests on students' motivation for learning (EPPI-Centre Review, version 1.1*). Research Evidence in Education Library, (1), 151.
Weinstein, N., & Ryan, R. M. (2011). A self-determination theory approach to understanding stress incursion and responses. Stress and Health, 27(1), 4–17
Gorard, S., & Smith, E. (2007). Do barriers get in the way? A review of the determinants of post-16 participation. Research in Post-Compulsory Education, 12(2), 141–158.
White, P. (2012). Modelling the "learning divide": predicting participation in adult learning and future learning intentions 2002 to 2010. British Educational Research Journal, 38(1), 153–175.

Platform Onderwijs Facilitair

Vakdagen voor facilitair management in het onderwijs

Op 24 en 25 april 2018 vindt in De Loods in Nijkerk de beurs Platform Onderwijs & Facilitair plaats. Het evenement is gericht op de facilitaire kant van het onderwijs en bedoeld voor alle onderwijssectoren. De beurs brengt directies, facility- en ICT-managers in contact met leveranciers.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met het secretariaat van POF 2018, tel.: 0341-253685, E-mail: thierry@hetbeurskantoor.nl

Het evenement huisvest acht deelgebieden: catering, inrichting, huisvesting, schoonmaak, schoolomgeving, ICT & multimedia, documentbeheer, veiligheid en beveiliging

Thierry Trampe van het organiserende Beurskantoor: *"Blijkbaar voorziet dit initiatief in een al jaren bestaande behoefte, want het aantal positieve reacties van zowel de aanbod- als de vraagkant heeft ons aangenaam verrast."*

Platform Onderwijs Facilitair 2018 (POF) is een tweedaagse vakbeurs voor iedereen die betrokken is bij facilitaire zaken binnen het onderwijsveld. Naast productpresentaties zijn er ook kennisinhoudelijke sessies en individuele presentaties en demonstraties. Bedrijven dragen hun kennis over hun specifieke vaksegment over aan de bezoeker.

Bij de opzet en inhoud van de vakdagen wordt nauw samengewerkt met onder andere Schooldomein en Schoolmanagement
Of kijk op www.pof-online.nl

**PLATFORM
ONDERWIJS & FACILITAIR**